

Irók vallomása

Tomán László

GROZDANA OLUJIĆ: PISCI O SEBI. MLADO POKOLENJE KIIDÁS, BEOGRÁD, 1959.

1931-ben Branimir Ćosić, a *Pokošeno polje* (magyar fordításban *Szedett fa*) szerzője *Deset pisaca — deset razgovora* címen közétette tíz jugoszláv íróval folytatott beszélgetését. A tíz közül ma már csak négyet találunk az élők sorában, halott maga Ćosić is, de a könyv fontos, értékes dokumentuma maradt a jugoszláv irodalomnak.

Talán Ćosić könyvének jelentőségén felbuzdulva készített Grozdana Olujić beográdi író, a *Narodna prosvjeta* regénypályázatán néhány évvel ezelőtt díjat nyert *Izlet u nebo* c. regény szerzője huszonhét interjút huszonhét jugoszláv íróval. Közöttük van az azóta elhunyt Isidora Sekulić, s a Grozdana Olujić-csal folytatott beszélgetése valószínűleg utolsó nyilvános szereplése volt a halhatatlan írónőnek.

Egy író helyet kapott mindkét könyvben: Veljko Petrović. A két interjú között huszonegy év telt el, s ez az idő Petrović életébe is sok változást hozott. Meglátszik ez abból is, amit

mond. Ćosićnak összegező, felmérő, hely-meghatározó nyilatkozatot adott, amely duzzad az életerőtől, hittől. Olujić egy idős, higgadt, elmélázó és filozófáló múzeumigazgatót talált Veljko Petrovićban — a fiatal író az azonban még látja rajta azt az „elegáns szépséget, melyért egykor Beográdtól Pestig bolondultak a nők” —, aki a múlt tapasztalatait adja át mai és jövő nemzedékeknek, aki már hajlamos arra, hogy csak a temetőben keresse az élet értelmét.

Grozdana Olujić könyvében felvonultatja a mai délszláv irodalom színéjavát. Hogy csak a legjelentősebb alkotókat említsük: Josip Vidmar szlovén esszéíró és kritikus, Vladan Desnica, a *Proleća Ivana Galeba* szerzője, Dragan M. Jeremić, a rövidéletű „neoszimbolista” mozgalom vezető egyénisége, Mihailo Lalić regényíró, Vasko Popa költő, Risto Tošović, Branko Ćopić, Dobrica Ćosić vallomása került a könyvbe.

Az íróknak ritkán van alkalmuk, hogy a társadalomról és irodalomról alkotott nézeteiket papírra vessék. Azok a műfajok amelyek ezt lehetővé teszik, sőt megkövetelik — naplók, esszék, tanulmányok — túlságosan kö-

töttek, korlátozottak, sokszor a megjelenés helyétől s az alkalomtól is függ az, amit az író elmondhat. De egy kötetlen, négy szemközt folytatott beszélgetés lehetőséget ad, hogy az alkotó egészen szabadon, műfaji és más korlátoktól mentesen közölje véleményét az irodalomról, a korról és társadalomról. Hisz az olyan interjúknak, amilyeneket Grozdana Olujic készített, alighanem épp az a céljuk, hogy elmondassák az írókkal mindazt, ami valamilyen okból kimaradt műveikből — magukról és a világról. A legtöbb író, akivel Olujic beszélgetett, ki is használta az alkalmat, és valóban meglepő nyilatkozatot tett.

Nem mindegyik íróval volt szerencséje a szerzőnek. Egyesek, mint Vjekoslav Kaleb, röviden, felületesen válaszoltak a kérdésekre. Blaže Koneski például fútólag felelt, minden alaposág nélkül. Ellenben Josip Vidmar, Vladan Desnica, Juš Kozak, Vesna Parun, Isidora Sekulic, Dragan M. Jeremic nyilatkozatai kimerítőek, érezni, hogy meggondolták és felelősségük tudatában közölték véleményüket.

Érdekes Josip Vidmar nyilatkozata. A szlovén irodalomnak ez a nagy alakja, aki az utóbbi években nem egy irodalmi csatát vívott hazai és külföldi ellenfeivel, ez alkalommal is kifejtette nézeteit a művészetről, irodalomról, s a társadalom kérdéseivel is őszintén, megalkuvást nem ismerő hangon foglalkozott. Vladan Desnica meghatározta a művészet célját: a világ sajtáságos úton és módon való megismerése. Dragan M. Jeremic úgy beszélt, mintha esszé írna: nyilatkozatát művészi hitvallásnak vehetjük. Az idős Juš Kozak, Vidmarhoz hasonlóan, elégedetlenségének adott kifejezést. Szerinte az irodalmunkban fennálló viszonyok egészségtelenek. Kíméletlenül vágott a dolgok eleveire. Az íróktól több önbírálatot és több fenntartást követel. Ellenzi a kritikátlan optimizmust, kifogásolja a számokkal és eredményekkel való kérkedést. Elítéli a felületes munkát, a lelkiismeretlenséget és a pénzhajhászást. „Irodalmunkban nem él a mi időnk”, mondta. „Az emberek nem mernek írni róla. Az írók még nem szokták meg, hogy igazat mondjanak.”

Akik ismerik Desanka Maksimovic költészetét, azok meglepődve olvashatják Grozdana Olujicnak tett nyilatko-

zatát. Valahogy nehéz összeegyeztetnünk a költőnek verseit és azokat a nézeteket, amelyekkel a nyilatkozatban találkozunk.

Vlatko Pavletic szinte esszéi mondot tollba Grozdana Olujicnak, Vesna Parun, a zágrebi költőnő pedig egy hallatlanul intím vallomást tett, amely felfedi egész költészetének hátterét, okait, lényegét. Kozakhoz hasonlóan, Vesna Parun is elítéli az írók soraiban jelentkező karrierizmust.

Külön kell megemlítenünk azt az interjút, amelyet a könyv szerzője Isidora Sekulic-csal készített. Közismert dolog, milyen magányban, remetességben élt a nagy szerb író. Azt mondhatnánk, hogy az emberektől, a közvéleménytől és a nyilvánosságtól való félelme egyfajta mizantropiát fejlesztett ki benne. Lehetetlen volt áttörni azokat a falakat, melyek közé zárkózott, hogy megvédje utolsó napjait a kíváncsi szemektől. Grozdana Olujicnak mégis sikerült bejutni hozzá, s amit az író mondott fiatal kolléganőjének, az egy hosszú és nehéz, lemondással teli élet, az emberi szellem és sors tanulmányozásának szentelt és a tudásnak feláldozott élet tapasztalatait, egy askéta és filozófus bölcsességét, egy hatalmas szellem megnyilatkozását tartalmazza. Isidora Sekulic szinte aforizmákban beszélt, és szavai mögül egy nagy magányos asszony alakja jelenik meg.

Branimir Cusic előszóban vázolta fel legtöbb interjújának történetét, Grozdana Olujic könyvének végén egy „autointerjú”-t közöl, amelyben ugyanerről beszél. Cusic szinte teljesen személytelenül jegyezte le, amit az írók mondtak, Grozdana Olujic azonban minden beszélgetésébe beleszötte a maga benyomásait, érzéseit — egyéniségét. Az ő interjúi néha sematikusakká váltak, mert többször azonos szempontok szerint hasonló módon írta le a környezetet, az író életét, a hangulatot, melyben a beszélgetés folyt.

A *Pisci o sebi* nagyon érdekes, olvasmányos és tanulságos könyv, amely megköveteli vagy szerzőjétől vagy valaki mástól, hogy folytassa az elkezdett sorozatot. Talán nem kell közel három évtizedet várni, hogy a következő nemzedék íróit megszólaltassa Branimir Cusic és Grozdana Olujic példájának követője.